

Hekim Adaylarının Hekim Kimliğine İlişkin Algıları: Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Metafor Analizi Örneği*

The Perceptions towards Physician's Identity among Physician Candidates: An Example of Metaphor Analysis from the Research at Hacettepe University Medical School

Araştırma

Research

Dr. Şükriye Ece Abay¹, Dr. Barış Sezer², Dr. Nezaket Bilge Başusta³

Geliş/Received : 16.02.2016

Kabul/Accepted: 12.09.2016

Öz

Amaç: Metafor sözcüğü köken olarak "bir yerden başka bir yere götürmek" Yunanca metafora kelimesinden türemiştir. Türkçe anlamı bir şeyi daha anlaşılır olanla açıklamak olan metafor kelimesi başta eğitim olmak üzere pek çok alanda çalışma konusu olmuştur. Bu çalışmada, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Dönem 1 öğrencilerinin hekim kavramına ilişkin sahip oldukları metaforları ortaya çıkarmak amaçlanmıştır.

Yöntem: Öğrencilerin her birinin "Hekim ... gibidir, çünkü ..." ibaresini tamamlamasıyla elde edilen ham veriler, nitel veri çözümleme teknikleri kullanılarak analiz edilmiştir.

Bulgular: Araştırmanın bulgularına göre, öğrenciler "hekim" kavramına ilişkin olarak toplam 248 adet geçerli metafor üretmiştir. Bu metaforlar daha sonra ortak özellikleri bakımından irdelenerek beş farklı kavramsal kategori altında toplanmıştır. Söz konusu bu beş kavramsal kategori yaşanan bölge ve ailede ya da yakın çevrede hekim bulunma durumları bakımından önemli derecede farklılık göstermemiştir.

Anahtar sözcükler: Metafor, Tıp öğrencisi, Hekim kimliği

Abstarct

Aim: The word "metaphor" had been originally derived from the Greek word "metaphora", which means "to take from one place to another". The term "metaphor" means, "to explain something with a more understandable one" in Turkish and has been subject to studies in several fields, particularly in education. In this study, it was aimed to reveal the metaphors for "doctor" concept among the first-year students of Hacettepe University Medical School.

Method: The raw data were obtained by asking the participants to fill in the blanks in the sentence "Doctor is like ..., because ...". These data were analysed using qualitative techniques.

Findings: According to the findings of the research, the participants produced a total of 248 acceptable metaphors for "doctor" concept. These metaphors were classified under five distinct conceptual categories with respect to their common characteristics. These conceptual categories didn't differ significantly with regard to the regions where students live in and the presence of physicians in the family or close circle.

Key words: Metaphor, Medical student, Physician's identity

*Bu çalışmanın bir kısmı IX. Ulusal Tıp Eğitimi Kongresinde poster bildiri olarak sunulmuştur.

1 Öğr. Gör.; Hacettepe Ü. Tıp Fak. Tıp Eğitimi ve Bilişimi AD. Ankara

2 Arş. Gör.; Hacettepe Ü. Tıp Fak. Tıp Eğitimi ve Bilişimi AD. Ankara

3 Yrd. Doç.; Mersin Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin

Giriş ve Amaç

Hekimliğin; insanın varoluşu ile başladığına inanılır. Her bir bulgunun ayrı bir hastalık olduğuna inanılan bu dönemden başlayarak insanlığın gelişim aşamaları ve buna paralel olarak ilerleyen tıp bilgisi ile hekimin toplumdaki rolü giderek değişmeye başlamıştır. Değişen rol hekim kimliği algısını ve doktor-hasta/başvuran ilişkisini de etkilemiştir (1).

Sosyolojinin çağdaş kuramcılarında olan Taylor Parsons doktor ve hasta rollerini ve bu bağlamda hekim algısını inceleyen ilk sosyolojisttir. Kendi sosyolojik kuramında toplumun nasıl sorun çıkmadan problemsiz bir şekilde işlevini yerine getireceğini ve çıkan olası anormal sorunlara nasıl tepki verileceğini ortaya koyan Parsons buna paralel şekilde doktor-hasta ilişkisini ele almıştır (2). Doktor ve hasta rollerini "ideal tip" üzerinden modellemiştir. Bu modelde doktorun profesyonel rolü şu şekilde açıklanmıştır.

1. Hastalık sorununa kendi bilgi ve becerisini uygulayarak çözüm bulur.
2. Kendi isteklerini, akademik başarısını ve parayı düşünmeyerek hasta ve toplumun iyiliği için çalışır.
3. Objektiftir, kendi değer sistemi boyutundan sıyrılarak hastayı yargılamadan kabul eder.
4. Mesleki uygulamaların rehberliğinde hareket eder (2).

1996 yılında Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) "Beş Yıldızlı Doktor" tanımını yapmıştır. DSÖ gelecekte toplumun sorunlarının tanınmasında, izlenmesinde ve çözümünde beş yıldızlı doktorların görev alacağını belirtmektedir (3).

"Beş Yıldızlı Doktor" kavramında yıldızların ne anlama geldiğine baktığımızda; geleceğin doktorları *hizmet sunucu*, *karar verici*, *iletişimci*, *yönetici* ve *toplum lideri* olarak tanımlanmaktadır (4,5). Hekimlerin *hizmet sunucu* olarak kalite ilkesi çerçevesinde koruma, tedavi etme ve rehabilitasyon hizmetlerini birleştirmesi istenmektedir. *İletişimci* yıldızı ile iletişim becerilerini ve iletişim teknolojilerini iyi kullanan doktor tanımlanmaktadır. Tanımda doktorun empati ve etkin dinleme becerisini kazanmış olması ve hasta mahremiyeti ile hastaya ait kişisel

bilgileri güvenceye almış olması beklenmektedir. *Yönetici* yıldızı takım çalışmasına önem veren, diğer sektörlerle işbirliği yapan yönü, *toplum lideri* özelliği ile kişisel ve toplumsal gereksinimleri dengeleyerek toplumun temel sorunlarında kendine danışılan, fikri önemsenen, topluma yol gösterici konumda duran hekimler geleceğin hekimleri olarak tanımlanmaktadır. *Karar verici* yıldızı sağladığı hizmeti yürütürken maliyet ve etik açıdan hangi teknolojiyi uygulayacağını belirlemesini tanımlar (3).

DSÖ dışında, sağlık göstergeleri dünya ortalamasının üstünde olan ülkelerin ulusal meslek örgütleri de doktorların yeterlilik ve yetkinlikleri bazında rehberler hazırlamışlardır. Özellikle Kanada ve Avustralya ulusal meslek örgütlerinin hazırladığı bu rehberlerde doktorların yetkinlikleri şu şekilde sıralanmıştır (6,7):

1. Tıp bilgi ve becerisi yüksek
2. İletişimci
3. İşbirlikçi
4. Yönetici
5. Sağlık savunucusu
6. Bilim adamı
7. Etik ilkelere saygılı

Tıp öğrencilerinin doktorlar hakkında ne düşündükleri eğitim hayatları üzerinde etkili olmaktadır (8). Hekim ve tıp algısı ile öğrencilerin beklentileri tıbbi nasıl karakterize ettiklerini dolayısıyla tıp eğitimini nasıl öğrendiklerini etkilemektedir. Ayrıca bu algı ve beklentiler öğrenim hayatları boyunca sürekli değişim gösteren zihinsel imgelemelerinde nasıl bir kariyer planlaması içerisinde olacaklarını etkilemektedir. Bu zihinsel imgelemeler akademik kariyerde tasarladıkları doktor rolü için gerekli kişilik özelliklerini, becerileri ve yetenekleri bir noktada içselleştirmelerini sağlar (8).

Doktor algısı ve hangi özellikler doktoru iyi yapar konusunda literatürde pek çok yayın bulunmaktadır. Bu makalelerin çoğundan elde edilen görüşler kurumsal ve/veya eğitimsel açıdan bildirilmiş görüşlerdir. Çok az makalede öğrenci algıları üzerinde durulmuştur. Bu makalelerden çıkan görüşlere göre doktor rolüne atfedilen özellikler şu biçimde sıralanabilir (6,8,9);

1. Kültürel yetkinlik
2. Hasta çeşitliliğine saygı
3. Yaşam boyu öğrenme
4. İletişim becerileri
5. Profesyonizm ve profesyonel gelişme
6. Ekip ve/veya grup çalışması becerisi

Metafor çalışmaları, bireylerin bir olguya ilişkin sahip oldukları kişisel algılarını anlamada güçlü bir araştırma aracı olarak da kullanılabilir (10). Metafor, "bireylerin kendi dünyalarını anlamalarına ve yapılandırmalarına yönelik güçlü bir zihinsel haritalama ve modelleme mekanizması olarak" tanımlanır (11). Dil, düşünce ve eylem de dâhil olmak üzere yaşamın her alanında yer alan metaforlar, herhangi bir konuyu başka bir konu yoluyla anlatmayı ya da deneyim durumuna dönüştürmeyi ifade eder. Metaforlar bir olgu hakkında düşünmek için *zihinsel bir çerçeve* sunmaktadır (12). Metafor kavramı ile kastedilen, bir kavram, olgu ya da olayın başka bir kavram, olgu ya da olaya benzetilerek açıklanmasıdır (13). Bir metafor ilişkisinde, üç temel öğenin varlığından söz edilir (14): Tanımlanan bu üç öğe; çalışmada yer alan bir metafor örneğinden yola çıkılarak açıklanmaya çalışılmıştır.

1. *Metaforun konusu ("Hekim su gibidir." cümlesindeki "hekim" sözcüğü),*

2. *Metaforun kaynağı (Hekim su gibidir." cümlesindeki "su" sözcüğü)*

3. *Metaforun kaynağından metaforun konusuna atfedilmesi düşünülen özellikler ("Hekim su gibidir. Çünkü su olmadan insanların yaşamlarını sürdürmeleri beklenilemez").*

Hekimlik kimliği ve alanında ulusal ve uluslararası yazında kısıtlı sayıda yayın vardır. Bu yayınların birçoğu yazan kişinin kendi yorumlarını içermektedir. Örneğin 2016 yılında Hektoen International dergisinde yayınlanan Roslyn Weaver'in yazısında doktorların herhangi bir hastalığı aydınlatmak üzere yaptığı çalışmalarını dedektiflik metaforu ile açıklamıştır (15). Bu çalışma ilk defa tıp öğrencilerinin kendi görüşlerini içeren bir metafor çalışmasıdır.

Bu araştırma; tıp fakültesi dönem I öğrencilerinin "hekim" kavramına ilişkin sahip oldukları metaforları ortaya çıkarma amacına yönelik olarak

gerçekleştirilmiştir. Bu amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Dönem 1 öğrencilerinin "hekim" kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlar nelerdir?
2. Bu metaforlar hangi kavramsal kategoriler altında toplanabilir?
3. Bu kavramsal kategoriler yaşanan bölge, ailede hekim bulunup bulunmamasına göre anlamlı bir biçimde farklılaşmakta mıdır?

Yöntem

Bu çalışmada karma yöntem kullanılmıştır. Karma yöntemde nitel ve nicel araştırma paradigmasını çeşitli şekillerde birlikte kullanılmaktadır. Bu yöntemde aynı temel olgulara ilişkin nitel ve nicel veriler toplanır, analiz edilir ve yorumlanır (16).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Hacettepe Üniversitesi Tıp fakültesi 2013-2014 öğretim yılında öğrenimine devam eden dönem 1 Türkçe Tıp öğrencileri (N=336) oluşturmaktadır. Ancak çalışmaya katılmak istemeyen, uygun olmayan ya da boş olan formların elenmesi sonucu veri analizleri 248 katılımcı üzerinden gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan katılımcıların demografik özelliklerine göre dağılımı Tablo 1'de sunulmaktadır.

Cinsiyet	f	%
Bildirilmeyen	1	,4
Kadın	113	45,6
Erkek	134	54,0
Toplam	248	100,0

Araştırmaya 134'ü erkek (%54), 113'ü kadın (%45,6) ve bir bildirilmeyen olmak üzere toplam 248 tıp fakültesi Dönem I öğrencisi katılmıştır. Bununla birlikte öğrencilerin Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesine yerleşmeden önce yaşamış oldukları bölgelere göre dağılımı şöyledir:

72 öğrenci İç Anadolu Bölgesi, 43 öğrenci Akdeniz Bölgesi, 37 öğrenci Marmara Bölgesi, 34 öğrenci Karadeniz Bölgesi, 33 öğrenci Doğu Anadolu Bölgesi, 22 öğrenci Ege Bölgesi ve 7 öğrenci Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşamış oldukları belirlenmiştir.

Tablo 3. Araştırmaya katılan öğrencilerin aile ya da yakın çevresinde hekim bulunması durumuna göre dağılımı

	f	%
Evet	147	59,3
Hayır	99	39,9
Bildirilmeyen	2	,8
Toplam	248	100,0

Bu öğrencilerin ne kadarlık bir kısmının aile ve yakın çevresinde hekim bulunup bulunmadığı sorusuna ilişkin dağılım Tablo 3'deki gibidir. Öğrencilerin yarısından fazlası (%59) aile ve yakın çevresinde tanıdık bir hekim bulunduğunu belirtmiştir.

Verilerin Toplanması

Öğrencilere bu araştırmaya katılımın gönüllülük esasına göre olduğu, katılmak istemeyen öğrencilerin dağıtılan anketleri cevaplandırmak zorunda olmadıkları açıklanmıştır. Öğrencilere belli bir süre verilerek demografik soruları cevaplandırmaları ve hekim ile ilgili duygu ve düşüncelerini açıklayacak bir metafor yazmaları istenmiştir. Hekim adaylarının "hekim" kavramına ilişkin algıları "*hekimgibidir, çünkü....*" cümlesini tamamlamaları ile elde edilmiştir. Metaforun konusu ve kaynağı arasındaki ilişki "gibi" kelimesi ile belirlenmeye çalışılmıştır. "Çünkü" ile bu metafora yüklenen anlam ve nedeni ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Veriler, iyi hekimlik oturumları sırasında toplanmıştır. Bu oturumlar küçük grup uygulamaları biçiminde gerçekleştirilmektedir.

Verilerin Analizi

Araştırmada "hekim" kavramına ilişkin olarak geçerli bulunan toplam 225 metafor analizi tekniği kullanılarak çözümlenmiştir. İçerik analizi, elde edilen nitel veriler içinde yineleyen konu, sorun ve kavramların belirlenmesi, sayılması ve yorumlanması olarak ifade edilmektedir (17,18,19).

Tıp Fakültesi Dönem I öğrencilerinin belirttikleri metafor cümleleri Excel programına, diğer çalışma grubu katılımcı bilgileri ile girilmiştir. Tüm metaforlar yazılarak A-Z'ye göre sıralanmıştır. Veri girişi sırasında metafor belirtmeyen boş formlar, metafor belirtilmiş olsa da nedeni belirtilmeyen formlar ya da birden fazla metafor belirtilen formlar elenmiştir. Bunun yanı sıra bazı öğrenciler,

bir metafor imgesini sunmak yerine, genel olarak, hekimlikle ilgili kişisel düşüncelerini paylaşmıştır; bazıları belli bir metafor imgesini dile getirdiği halde, söz konusu metafora ilişkin herhangi dayanak sunmamıştır. Bu nedenlerle toplam 23 form araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır.

Çalışma grubunda yer alan ve formları analize dahil edilen öğrencilerin ürettikleri metaforlar, metaforun kaynağı ve konusu arasındaki ilişki açısından incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda her bir metafor, gerekçeleri dikkate alınarak belli bir tema ile ilişkilendirilmiştir. Sonuçta beş farklı kavramsal kategori belirlenmiştir. Belirlenen kavramsal kategoriler metaforlar ile eşleştirilmiştir. Birbirlerinden bağımsız olarak, araştırmacılar tarafından belirlenen nihai kavramsal kategoriler ve eşleştirmeleri bir tıp eğitimi uzmanına danışılmıştır. Kavramsal kategorilere ayrıştırma işleminin güvenilirliği Güvenirlik = (Görüş birliği / (Görüş birliği + Görüş ayrılığı)) formülü kullanılarak (18) hesaplanmıştır.

Araştırma sürecinde elde edilen bütün veriler, metaforlar ve geliştirilen kavramsal kategorilere ilişkin frekans (f) ve yüzde (%) değerleri incelenmiştir. Hekim kavramına ilişkin olarak bu araştırmada geliştirilen beş kavramsal kategori ve her bir kategorinin sahip olduğu özellikler, katılımcıların ürettiği örnek metafor imgeleriyle de desteklenerek tanıtılmaktadır. Kategorilerin çalışma grubunun yaşamış olduğu bölge ve aile ya da yakın çevresinde hekim bulunup bulunmamasına göre farklılaşıp farklılaşmadığı iki değişken için Kay-kare testi ile sınanmıştır.

Bulgular

Araştırmada "hekim" kavramına ilişkin olarak geçerli bulunan toplam 225 metafor okunmuş ve içerik analizi tekniği kullanılarak çözümlenmiştir. Kavramsal kategorilerin oluşturulması sürecinde üç araştırmacı tarafından ilgili alan yazın incelenmiş, hekimlik tanımlarına yer veren çalışmalar ve yapılandırılmış odak grup görüşmeleri göz önüne alınarak Dönem I tıp fakültesi öğrencilerinin ürettikleri metaforlar beş kavramsal kategoriye ayrılmıştır. Bu kategoriler:

Bilgelik: Bilgelik kavramı içerisinde hekimliğin tedavi edici özelliği, bilgi kaynağı olması ve çok çalışması birlikte ele alınmıştır. Hekimlik uzun bir

eğitim döneminin ardından yaşam boyu öğrenmenin devam ettiği bir meslek olarak algılanmaktadır. Bu süreç içerisinde "Beş Yıldızlı Doktor" kavramında anlatıldığı gibi, hekim yalnızca hastanın tedavisini vermekle kalmayıp hastayı sosyal, fiziksel ve mental olarak bir bütün halinde değerlendirerek hizmet sunumunu yapmaktadır. Hekim, hasta ve hasta yakınları gerektiğinde ekip üyeleri için de bilgi kaynağı olduğu kadar sosyal sorumluluk anlamında toplum içinde bilgi kaynağı olmaktadır (3).

Zorunlu ihtiyaç: Hekimler tarihin ilk çağlarından itibaren insanlar hastalıklarla mücadele etmişlerdir. Kimi zaman büyümlü gösterilerin kimi zaman da dinsel ritüellerin uygulanması bu meslek dalının ne kadar gerekli ve vazgeçilmez olduğunu göstermektedir.

Fedakarlık: Hekimlik mesleğinin eğitim hayatından başlayarak bir çok fedakarlık gerektirdiği açıktır. Hekimlik mesleğini icra ederken nöbetler başta olmak üzere bazı durumlarda temel gereksinimlerin ihmal edildiği çalışmalarda gösterilmiştir (uyku düzensizlikleri, yeme alışkanlıkları vb). Öte yandan aile yaşantısına olan olumsuz etkileri ve meslek riskleri de bu meslek dalında yaşanan fedakarlıkları göstermektedir (20).

Yaratıcılık: İyi yetişmiş bir hekimin aynı zamanda iyi bir sanatçı olmasında kuşku yoktur. 1878'de Friedrich Nietzsche "İnsanca, Pek İnsanca" da hekimler için şunu demiştir; "Bir hekimin zihinsel güçlerinin en yüksek noktasında olmasının sebebi, yalnızca en son ve yeni yöntemleri beceriyle uygulaması ya da teşhis koyan ünlü hekimlerin yöntemleriyle belirtilerden yola çıkarak sebebe ulaşması değildir artık. Buna ilaveten herkesle kolay uyum sağlayabilecek ve gerekirse karşısındakinin yüreğini söküp alabilecek türden bir hitap yeteneğine, melankoliyi yok edebilecek kadar canayakınlığa, bir diplomatın arabuluculuk yeteneğine, insan ruhunun sırlarını öğrenebilmek için bir polisin beceri ama bu sırlara ihanet etmemek için de bir avukatın anlayış yeteneğine, özetle bütün profesyonel mesleklerin beceri ve haklarına gereksinimi vardır." Burada Nietzsche bir doktordan öte bir sanatçıyı, yaratıcılığı tanımlamaktadır (21).

Liderlik: Lider ve yönetici kavramı birlikte ele alınmıştır. Lider sağlık sistemi içinde kendi

düşünceleri, davranışları ve diğerleri tarafından nasıl algılandığının farkında olan, kendisinin ve diğerlerinin değerleri, ahlaki bakış açıları, bilgileri ve güçlü yönlerini bilen, çalıştığı sağlık ortamını tanıyan özgüvenli ve yaratıcı kişidir. Çalıştığı sağlık ortamında hedef ve misyon belirlemeli ve sağlık alanında öncülük yapmalıdır. Yönetici rolü kapsamında ekip çalışmasının yönetimini yapabilen kişidir. Liderlik özelliği içerisinde yalnızca sağlık arama davranışı sergileyen bireyi değil içinde bulunduğu toplumun gereksinim ve sorunlarını anlayabilen kişilik özelliği yer almaktadır (3).

Yapılan kavramsal kategorilere ait eşleştirmeler Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablodaki kategori ve altında yer alan metaforlar incelendiğinde hekim adaylarının hekim kimliğini en çok "fedakarlık" kategorisi ile ilişkilendirdiği sonucuna ulaşılmıştır. "Fedakarlık" (90) kategorisini sırasıyla "bilgelik" (46), "zorunlu gereksinim" (37), "yaratıcılık" (25) ve "liderlik" (25) izlemektedir.

Fedakarlık kategorisi altında en çok tekrar eden metaforların melek (27) ve anne- baba (19) olduğu görülmektedir. bu kategori altında yer alan metaforlara ilişkin birkaç örnek aşağıda verilmiştir.

150 no'lu Dönem 1 Tıp öğrencisi: Hekim melek gibidir, çünkü hastası için en iyisini en doğrusunu yapar.

24 no'lu Dönem 1 Tıp öğrencisi: Hekim anne-baba gibidir, çünkü herşeyden şüphe duyarak bir sonuca ulaşır ve düşündüğü, hissettikleri her zaman olmasa da çoğu zaman doğrudur. Hep iyilik için çalışır.

87 no'lu Dönem 1 Tıp öğrencisi: Hekim güneş gibidir, çünkü insanların en umutsuz ve soğuk anlarında onlara yol gösteren ışık, içlerini ısıtan umut olabilir.

Araştırmaya katılan hekim adaylarının belirtmiş oldukları metaforlardan bir diğeri "bilgelik" kategorisi altında toplanmıştır. Bu kategori altında en çok tekrar eden metaforların karınca (10) ve arı (7) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bilgelik kategorisi için belirtilen metaforlarla ilgili örnekler aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4. Araştırmaya katılan öğrencilerin kullandıkları metaforların kategorilere göre dağılımı

Bilgelik	Sayı	Zorunlu İhtiyaç	Sayı	Fedakarlık	Sayı	Yaratıcılık	Sayı	Liderlik	sayı
karınca	10	su	12	melek	27	tamirci	9	pusula	2
arı	7	toprak	6	anne-baba	19	sihirbaz	4	deniz feneri	2
				güneş	5	sanatçı	3	ilber ortaylı	2
ansiklopedi	4	ağaç	4	ilaç	5	alg	1	evren	2
				mum	4			kartal	2
ışık	3	zaruri ihtiyaç	2	aile	3	anahtar	1	dil	1
kitap	3	nefes	2	silgi	3			aslan	1
arama motoru	2	faydalı ve acı bir yiyecek	1	sülük	2	inşaatçı	1	fatih sultan mehmet	1
akademik yazı	2	hava	1	sünger	2	büyücü	1	hermes	1
makine	2	hayat	1	balık	2	can kurtaran	1	ibni sina	1
şirin baba	2	hayat ağacı	1	arkadaş	2	çikolata	1	karpuz	1
walter bishop	2	ıspanak	1	kuş	2	panzehir	1	kedi	1
eşek	1	kalp	1	basamak	2	tencere	1	mevlana	1
google	1	maden suyu	1	doğa	2	tornavida	1	önder	1
inek	1	mont	1	bir iyilik meleği	1			süper kahraman	1
moda	1	nesne	1	bitki	1			Usain bolt	1
öğrenci	1	oksijen	1	dünyanın çekirdek katmanı	1			yemek	1
şarap	1	ab-ı hayat	1	hizmetçi	1			yunan tanrısı/tanrıçası	1
ay	1			kum torbası	1			kağıt	1
baykuş	1			likörlü çikolata	1			köpek	1
dilek ağacı	1			asker	1				
				ayna	1				
				pınar	1				
				taş	1				
Toplam	46	Toplam	37	Toplam	90	Toplam	25	Toplam	25

118 no'lu Dönem 1 Tıp öğrencisi: Hekim karınca gibidir, çünkü sürekli çalışır, çabalar, boş vakti olmaz.

39 no'lu Dönem 1 Tıp öğrencisi: Hekim arı gibidir, çünkü kendisinden çok başkalarının yararına çalışır.

50 no'lu Dönem 1 Tıp öğrencisi: Hekim ansiklopedi gibidir, çünkü birçok kişinin bilemeyeceği kadar çok şey bilir.

"Yaratıcılık" kategorisi altında en çok tekrar eden metaforların tamirci (9), sihirbaz (4) ve sanatçı (3) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aşağıda bu kategori ile ilgili dönem I tıp öğrencileri tarafından verilen metaforlara örnekler bulunmaktadır.

223 no'lu Dönem 1 Tıp öğrencisi: Hekim tamirci gibidir, çünkü bozuk bedenleri tamir eder

194 no'lu Dönem 1 Tıp öğrencisi: Hekim sihirbaz gibidir, çünkü mucizevi olaylar yaşatabilir, topluma şifa dağıtır, derdine çare olur.

188 no'lu Dönem 1 Tıp öğrencisi: Hekim sanatçı gibidir, çünkü her yaptığı işe kendinden bir şeyler katar.

Son olarak "Liderlik" kategorisi altında tekrar eden metaforlara bakıldığında kartal (2), ilber ortaylı (2), pusula (2) ve deniz feneri (2) gibi metaforlar olduğu belirlenmiştir. Aşağıda bu kategori ile ilgili hekim adayları tarafından verilen metaforlara örnekler bulunmaktadır.

183 no'lu Dönem 1 Tıp öğrencisi: Hekim pusula gibidir, çünkü doğru yolu gösterir

106 no'lu Dönem 1 Tıp öğrencisi: Hekim ilber ortaylı gibidir, çünkü araştırmacı ve bilgilidir

70 no'lu Dönem 1 Tıp öğrencisi: Hekim deniz feneri gibidir, çünkü yol göstericidir

Kategoriler ve yapılan eşleştirmelerin güvenilirliği için Miles ve Huberman tarafından önerilen formül ile yapılan hesaplamalarda araştırmacılar tarafından belirlenen kategori ve eşleştirmeler ile uzman tarafından önerilen eşleştirme arasındaki

uyum düzeyi 0.90 bulunmuştur. Bu bulgudan yola çıkılarak yapılan eşleştirmelerin güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bununla birlikte hekim adayları tarafından belirlenen metaforların ait olduğu kavramsal kategorilerin bölgeye ve hekim adayının ailesi ya da yakın çevresinde hekim bulunup bulunmamasına göre farklılık gösterip göstermediği ki- kare analizleri ile yürütülmüştür. Dönem I tıp öğrencilerinin belirttikleri metaforların ait olduğu kavramsal kategoriler bölge bakımından önemli derecede farklılık göstermemektedir ($\chi^2 (24,0,05) = 30,476, p = .169$). Benzer biçimde Dönem I tıp öğrencilerinin belirttikleri metaforların ait olduğu kavramsal kategoriler hekim adayının ailesi ya da yakın çevresinde hekim bulunup bulunmaması bakımından da farklılık göstermediği belirlenmiştir ($\chi^2 (4,0,05) = 4,584, p = .333$).

Dönem I tıp öğrencilerinin kullandıkları metaforların ait olduğu kavramsal kategorilerin bölgelere ve ailede/yakın çevrede hekim bulunup bulunmaması durumuna göre farklılık göstermemesinin nedeni son yıllarda uygulanan sağlık politikalarına –doktor ve diğer sağlık çalışanlarının istihdamı, yeni tıp fakültelerinin açılması, fakülte kontenjanlarının artırılması- bağlanabilir.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmaya katılan tıp fakültesi öğrencilerinin büyük bir kısmının hekimi “fedakar” (%40) olarak nitelendirdiği belirlenmiştir. Bu kategoriyi en yakından takip eden diğer bir kategori ise “bilgelik” (%20,4) olmuştur.

Mozambik'te hekim algısı üzerine tıp fakültesi birinci sınıf öğrencileri ile halka yönelik olarak yapılan çalışmada hekimlik genel olarak “iyi” ve “kötü” hekim olarak ikiye ayrılmıştır. Çalışmada her bir katılımcıya iki soru sorulmuştur. Bunlardan biri bir doktora görmek istediğiniz en önemli iki özellik diğer soru da ise hoşlarına gitmeyen iki özelliği belirtmeleri istenmiştir. Toplanan cevaplarda olumlu ve olumsuz özelliklerde 10 kategori belirlenmiştir. Öğrenciler için kendini mesleğine verme (%30), iyi tanı ve tedavi becerilerine sahip olma (%18,7), sabır (%14,8) ve destekleyici, cana yakınlık ve soğukkanlılık gibi

pozitif kişisel özellikler (%14,8) öne çıkmıştır. Saygılı ve ayrımcı olmamak (%5,8), dürüst olmak (%5,6), zaman yönetimi (%3,9), iletişim becerilerinin yüksekliği (%0,9) ve güvenilirlik (%0,4) ise daha sonlarda yer almıştır (22)

Çalışmada fedakarlık kategorisi öğrencilerin kullandıkları metaforların ait olduğu en yüksek kategoridir. Çalışmanın bu sonucuna benzer bir sonuçta Droper ve Louw (2002) çalışmasında yer almaktadır. Yapmış oldukları çalışmada öğrencilerin hekim algısıyla ilgili olarak dönem I tıp öğrencilerinin çoğunluğunun (%79) yardımseverlik rolünü ön plana çıkardıkları görülmüştür. Öğrencilerin %55'i de hekimlerin uzun çalışma saatleri nedeniyle ortaya çıkan düzensiz aile yaşamına dikkat çekmiş bunun hekimlerin fedakarlık rolünü ön plana çıkarttıklarını belirtmiştir (9).

Güney Afrika Cumhuriyeti Cape Town Üniversitesinde tıp fakültesi birinci sınıf öğrencileri ile yapılan hekim ve tıp algısı ile ilgili çalışmada ise öğrencilerin hekimlik mesleğine karşı algıları %97 oranında pozitif bulunmuştur. Katılımcıların %79'u hekimi “tedavi eden ve anlayan” olarak tanımlamıştır. Öte yandan %55'i hekimlik mesleğini aile hayatını olumsuz etkilemesi ve taşıdığı mesleki riskler (özellikle HIV/AIDS) açısından hüsrana olarak nitelmiştir (9).

Draper ve Louw (2002) tarafından Güney Afrika'da hekime karşı algıları belirlemeye dönük bir anket çalışması yürütülmüştür. Bu anket formunda hekim ve tıbbıya yönelik yedi adet major soru 193 dönem I tıp öğrencisine uygulanmıştır. Daha sonra amaçlı örnekleme yoluyla seçilen 35 öğrenci ile odak grup görüşmeleri yürütülmüştür. Temel olarak elde edilen sonuçlar incelendiğinde; çalışmada öğrencilerin çoğunlukla hekime karşı pozitif algıları bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan odak grup görüşmeleri sonucunda ise bu pozitif algının; “doktorların toplum içerisindeki etkisi” ve “saygınlık”tan kaynaklandığı belirlenmiştir. Bu sonucun yanı sıra hekim algısına dönük olarak öne çıkan diğer etkilerin “tedavi edici” ve “biomedikal yön” olduğu sonucuna ulaşılmıştır. (9)

Son olarak gelecekteki araştırmalarda öğrencilerin iki farklı konuda (yani, “tecrübe ettikleri okula” ve “ideallerindeki okula” ilişkin) metafor

üretmelerini amaçlayarak, bu metaforların birbirleriyle karşılaştırılması araştırılabilir. Ayrıca birinci sınıf öğrencilerinin altıncı sınıfta algılarının ne yönde değiştiği araştırılabilir.

İletişim: Dr. Şükriye Ece Abay
E-posta: seceabay@hotmail.com

Kaynaklar

1. Fitzpatrick R. Society and changing patterns of disease. In: Scambler G, ed. Sociology as applied to medicine, 6th ed. London:Saunders; 2008. p.3-18.
2. Morgan M. The doctor-patient relationship. In: Scambler G, ed. Sociology as applied to medicine, 6th ed. London:Saunders; 2008. p.55-71.
3. Boelen C. The five-star doctor: an asset to health care reform. Erişim adresi: <http://www.who.int/entitmy/hrt/en/hrdj>.
4. Özvarış ŞB, Demirel Ö. Öğrenen merkezli tıp eğitimi eğitici rehberi. TTB ve Tıp Eğitimi ve Bilişimi AD., Haziran 2002: 2.
5. Aslan D, Sayek İ. Tıp eğitimi içinde "uluslararası sağlık" yaklaşımı Hacettepe Tıp Dergisi 2005;36:135-138.
6. Frank JR, Snell L, Sherbino J, editors. CanMEDS 2015 physician competency framework. Ottawa: Royal College of Physicians and Surgeons of Canada; 2015.
7. The Royal Australasian College of Physicians (RACP), 2013, Professional Qualities Curriculum. Erişim adresi: <https://www.racp.edu.au/docs/default-source/pdfs/professional-qualities-curriculum.pdf?sfvrsn=8>
8. Watmough S, Waddelove C, Jaeger L. First year medical students' perceptions of a career in medicine – How can these inform careers support? Constructing the future: Career guidance for changing contexts. Birmingham: Institute of Careers Guidance 2009.
9. Draper C, Louw G. What is medicine and what is doctor? Medical students' perceptions and expectations of their academic and Professional career. Medical Teacher 2007;29(5):100-107.
10. Saban A. Öğretmen adaylarının öğrenci kavramına ilişkin sahip oldukları zihinsel imgeler. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi 2013;1(7):281-326.
11. Arslan M, Bayrakçı M. Metaforik düşünme ve öğrenme yaklaşımının eğitim-öğretim açısından incelenmesi. Millî Eğitim Dergisi 2006;171:100-108.
12. Shuell TJ. Teaching and learning as problem solving. Theory into Practice 1990; 29(2):102-108.
13. Oxford RL, Tomlinson S, Barcelos A, Harrington C, Lavine RZ, Saleh A, Longhini A. Clashing metaphors about classroom teachers: toward a systematic typology for the language teaching field. System 1998;26(1):3-50.
14. Forceville C. The identification of target and source in pictorial metaphors. Journal of Pragmatics 2002; 34:1-14.
15. Weaver R. Medical mysteries and detective doctors: metaphors of medicine. HektoenInternatioanal; 2013. Erişim adresi: http://www.hektoeninternational.org/index.php?option=com_content&view=article&id=160
16. Leech NL, Onwuegbuzie AJ. A typology of mixed methods research designs. Qual Quant 2007; 43: 265–275.
17. Denzin NK, Lincoln YS. Collecting and interpreting qualitative material. Thousand Oaks, CA: Sage;1998.
18. Miles MB, Huberman AM. Qualitative data analysis. London: Sage;1994.
19. Silverman D. Doing qualitative research: a practical handbook. London: Sage;2000.
20. Sarp N. Hekim ve stres. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası 2000;53(2):133-137.
21. Çelik F. Tıbbin ve cerrahinin felsefesi; Erişim adresi: <http://www.sdplatform.com/Dergi/577/Tibbin-ve-cerrahinin-felsefesi.aspx>
22. Pfeiffer A, Noden BH, Walker ZA, Aarts R, Ferro J. General population and medical student perceptions of good and bad doctors in Mozambique. Educ Health 2011;24(1):387.